

ÄIDINKIELENOPETUKSEN KYSYMYSMERKKEJÄ

Suomalaisnuoret ovat kansallisissa ja kansainvälisissä arvioinneissa osoittautuneet hyväksi lukijoiksi, mutta kirjoitustaidon osalta tilanne ei ole yhtä hyvä. Huomio on kiinnittynyt erityisesti tyttöjen ja poikien kirjoitustaitojen ja opiskelukemusten suuriin eroihin. Perusopetus ei ole onnistunut tuottamaan pojille jatko-opintoja varten yhtä monipuolisia kirjoituksen ja kielen hallinnan taitoja kuin tytöille. Kun tytöt suuntautuvat lukioon keskimäärin hyvin kirjoitustaidoin, jää ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien poikien — 49 % ikäluokan pojista — kirjoitustaito keskimäärin välttäväksi tai heikoksi. Pojat eivät yleensä pidä äidinkieltä ja kirjallisuutta hyödyllisenä oppiaineena arkielämän, jatko-opintojen ja työelämän kannalta samaan tapaan kuin matematiikkaa. Äidinkieli ja kirjallisuus on peruskoulun päättövaiheen oppilaiden käsityksissä profiloitunut ennen muuta lukioon hakeutuvien tyttöjen oppiaineeksi.

Peruskoulun kolmannen luokan alussa syksyllä 2005 järjestetyssä äidinkielen ja matematiikan oppimistulosten kansallisessa arvioinnissa havaittiin, että oppilaiden käsitykset nimenomaan äidinkielen ja kirjallisuuden opiskelusta eriytyivät selkeästi sukupuolen mukaan. Vaikka poikienkin tulos oli joissakin kouluissa hyvä, heidän suhtautumisensa äidinkielen opiskeluun oli jo kolmantena kouluvuonna keskimäärin selvästi kielteisempää kuin tyttöjen. Peruskoulun 7. luokan alussa järjestetyssä arvioinnissa (2007) puolet tytöistä oli sitä mieltä, että oppiaineessa oli yleensä ollut

kiinnostavia tehtäviä—pojista joka kolmas oli samalla kannalla. Peruskoulun päättövaiheessa enää joka neljännellä pojalla on ollut myönteinen käsitys oppiaineen kiinnostavuudesta.

Opetushallitus seurasi vuosina 2002–2005 äidinkielen perustaitojen kehitystä peruskoulun yläluokkien aikana niin, että samat 4 750 oppilasta osallistuivat kokeisiin 7. luokan alussa ja 9. luokan lopulla. Verrattuna äidinkielen tietojen ja taitojen hallinnan tasoon 7. luokan alussa tyttöjen ja poikien osaamistasojen erot olivat peruskoulun yläluokkien aikana kasvaneet. Suurimmillaan ero tyttöjen hyväksi tuli näkyville kirjoitustaidoissa: 24 prosenttiyksikön ero poikien tasoon peruskoulun päättövaiheessa vastaa keskimäärin puoleltoista kouluarvosanan suuruista eroa.

SEURANTATIETOA OPISKELUN TULOISTA

Opetushallituksen tehtäviin kuuluu oppimistulosten seuranta-arviointien toteuttaminen.¹ Peruskoulun tuloksia on seurattu jo kymmenen vuoden ajan. Arviointikooste valmistellaan oppiaineen asiantuntijoiden ja kokeneiden opettajien kanssa. Ne toteutetaan kouluissa samanaikaisesti niin, että tulokset voidaan yleistää koko yleisopetuksen ikäluokkaan. Koulut saavat nopeasti arvioinnin jälkeen käyttöönsä tietoa oppilaiden tuloksista suhteessa koko maan tuloksiin.

Viime vuonna julkaistiin tulokset arvioinnista, johon osallistui yli 6 000 seit-

¹ Aiheesta enemmän: http://www.oph.fi/tietopalvelut/arviointi- ja_seurantatieto/yleissivistava_koulutus_valmiit_arvioinnit. Ks. myös Lappalainen 2006, 2008; Metsämuuronen 2006; Silverström 2006, 2008.

semäsluokkalaista 130 otoskoulusta eri puolilta maata. Kokeessa oli monenlaisia tehtäviä lukemisen ja kirjallisuuden, kielien ja kirjoittamisen alalta. Tulokset olivat samankaltaisia eri puolilla maata. Oppilaat menestyivät yleensä suhteellisen hyvin lukemisen, kirjallisuuden ja tekstien tunteuksen tehtävissä.

Arvioinnin perusteella nousi esille peruskoululaisten kirjoitustaitojen suuri hajonta. Tyydyttävälle tasolle kirjoittajina pääsi 60 % tytöistä ja 28 % pojista. Peruskoulun 6. luokan jälkeen joka toisen tytön kirjoitustaidot olivat hyvät, pojilla vain joka viidennen. Myös koulujen välillä tuli näkyviin suuria eroja kirjoitustaidoissa ja tötötumuksissa. Kirjoitustaitojen hajonta liittyy samalla oppilasarvioinnin epäkohtiin: joka kolmannen oppilaan kirjoitustaidot olivat kuuden kouluvuoden jälkeen heikot — silti näiden oppilaiden todistuksessa oli ollut yleensä hyvä tai tyydyttävä äidinkielen arvosana. Arvioinnin jälkeen käydyssä keskustelussa on kiinnitetty huomiota koulujen oppilasarviointiin ja luokanopettajien riittä-mättömään aineenhallintaan. Peruskoulun äidinkielen oppitunneista 75 % pidetään kuuden ensimmäisen kouluvuoden aikana, jolloin luokanopettaja on yleensä äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja.

Kansallisten arviointien tulokset ovat nostaneet esille tarpeen yhtenäistää arvosanojen antamista peruskoulussa. Vaikka tytöillä ja pojilla oli ollut kuudennen luokan kevättodistuksessa sama arvosana, tyttöjen kirjoitustaidot osoittautuivat poikien taitoja paremmiksi: arvosanan 8 saaneilla pojilla oli samantasoiset kirjoitustaidot kuin arvosanan 7 saaneilla tytöillä. Säädösten mukaan todistusarvosanojen tarkoituksena on ohjata ja kannustaa opiskeluun. Kun oppilaalle annetaan hyvä numero, vaikka taidot eivät ole hyvät, arviointi ei enää kannusta taitojen kehittämiseen. Todistusten äidinkielen arvosanat kuvastavat kyllä lukutaidon

hallintaa, mutta eivät anna nykyisin oikeaa kuvaa kirjoitustaitojen tasosta. Tarvittaisiin jälleen erillinen kirjoitustaitojen arvosana. Opetushallituksen tulisi myös vakiinnuttaa selkeämmin koulutyön käytäntöön soveltuvat kriteerit kaikille todistuksissa käytettäville arvosanoille.

Havainnot ovat olleet samankaltaisia myös peruskoulun päättövaiheessa. Viimeisen seurantaraportin tiedot perustuvat lähes 6 000 yhdeksäsluokkalaisten koetuloksiin 133 koulusta keväällä 2005: Lukemista hallittiin paremmin ja yhtenäisemmin kuin kirjoittamista ja kielentuntemusta myös 9. luokalla. Koulujen erot tulivat esille juuri kirjoitustaitojen suurena vaihteluna. Joka neljännestä otoskoulusta lähti lukioon ja ammatilliseen peruskoulutukseen oppilasikäluokka, jolla oli koetulosten tason perusteella ollut mahdollisuus käytännössä laiminlyödä oikeinkirjoituksen opiskelu peruskouluvuosiensa aikana. Kuitenkin joka toisella näistä oppilaista oli ollut 9. luokan todistuksessaan hyvä tai korkeampi äidinkielen ja kirjallisuuden arvosana. Avoimeksi jää kysymys siitä, missä määrin oppilaat ovat koulun ainekirjoitusten, kertovien tarinoiden ja kirja-arvostelujen myötä päässeet ylipäätään tutustumaan sellaisiin tekstilajeihin ja kirjoitustilanteisiin, joita koko ikäluokka tarvitsee oikeasti jatko-opinnoissa, kansalaistoiminnassa ja työelämän todellisuudessa.

VANHAT MENETELMÄT EIVÄT RIITÄ

Pohjoismaisessa tutkimuksessa on viime vuosina kiinnitetty huomiota peruskoulun äidinkielenopetuksen tekstikäsitteisiin sekä opetuksen ja tehtävien painotukseen myös siltä kannalta, motivoivatko luettavat ja kirjoitettavat tekstityypit ja -lajit tai tekstien ja tehtävien aihepiirit tyttöjä ja poikia tasavertaisesti ja yhtä tehokkaasti. Akateemisen

utkimuksen soisi selvittävän sitäkin, missä määrin hyvin koulutettujen ja kirjallisesti sivistyneiden aineenopettajien diskurssi jää lähtökohdiltaan vieraaksi vaikkapa tietotekniikkaan orientoituville ja käytännön ammatteihin suuntautuville peruskoululaisille. Äidinkielen ja kirjallisuuden akateeminen ainedidaktiikka saattaisi hyötyä laajemmas-takin ulkopuolisesta arvioinnista.

Peruskoululaisten tulosten seurannassa on kiinnitetty jo pitkään huomiota kirjoitustaitojen ongelmiin. Tyttöjen ja poikien kirjoitustaitojen erot lisääntyvät yläluokkien aikana enemmän kuin erot äidinkielen muilla osa-alueilla, eivätkä oppilasarvioinnin vinoutumat tasoitu peruskoulun päättövaiheessa.

Erityyppisten kirjoitusten jäsentelyä, muokkausta, lauserakenteita ja oikeinkirjoitusta pitäisi harjoitella tehokkaammin kautta kouluvuosien. Kaikkien luokanopettajien koulutukseen tarvittaisiin äidinkielen opintoja. Esko Korkeakoski nosti vuonna 2001 ilmestyneessä raportissa peruskoulun kuudesluokkalaisten kirjoitustaidoista esille tiedon siitä, että perinteisen kansakoulunopettajan opinnot suorittaneiden opettajien oppilaat olivat päässeet kirjoittajina parempiin tuloksiin, kuin mihin oli päästy uudemman opettajakoulutuksen saaneiden opettajien ohjaamissa ryhmissä.

Kyseessä on kuitenkin paljon laajempi ongelma, joka koskee yhtä lailla aineenopetuksen painopisteitä ja menettelyjä. Juhani Pirttiniemi raportoi oppilaiden koulukokemuksia käsittelevässä väitöskirjassaan vuonna 2000, että vain puolitoista prosenttia (tytöistä 2,6 % ja pojista 0,5 %) peruskoulun yläasteen oppilaista piti äidinkieltä mielioppiaineenaan. Myöhemmin julkaistujen kansallisten oppimistulosarviointien perusteella tiedetään, että yksittäisen koulun äidinkielen oppimistuloksiin on ollut selkeimmin yhteyttä sillä, miten hyödyllisenä ja tarpeellisenä yläluokkien

oppilaat ovat pitäneet oppiaineen opiskelua arkielämän, jatko-opintojensa ja tulevan työelämän kannalta.

Perusopetuksen tavoitteita ja tuntijakoa säättävä asetus mainitsee, että opetuksessa otetaan erityisesti huomioon tyttöjen ja poikien erilaiset tarpeet sekä kasvun ja kehityksen erot. Peruskoulun ylemmilläkin vuosiluokilla voitaisiin ottaa paljon nykyistä paremmin huomioon poikien ja tyttöjen erilaisia kiinnostuksen kohteita ja työskentelytyylejä myös äidinkielen opetusta ja oppimateriaaleja suunniteltaessa. Opetusta voitaisiin myös kehittää yhteistyössä sellaisten oppiaineiden kanssa, joita oppilaat opiskelevat mielellään.

Oppimistulosarviointien tulosten perusteella on muun muassa esitetty, että viestinnän teknisten välineiden käyttöön totuttautumista äidinkielen opiskelussa lisättäisiin. Äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen käytännössä ei ole vieläkään otettu riittävästi käyttöön nykyaikaisen viestintätekniikan monipuolisia mahdollisuuksia. Oppilaille vapaa-ajasta tuttujen välineiden käyttäminen ja työhön soveltaminen auttaisi lisäämään poikienkin motivaatiota ja monipuolistamaan oppilaiden käsityksiä oppiaineen luonteesta.

SÄHKÖISEN VIESTINNÄN MAHDOLLISUUKSIA

Erityisesti kirjoitustaitojen ohjaukseen ja harjoitteluun tarvittaisiin myös uudenlaisia monipuolisia verkkopohjaisia tukiaineistoja. Kuluva vuosikymmenen alussa tilanne saattoi olla vielä sellainen, että opettajien suosimien peruskoulun yläluokkien äidinkielen oppikirjojen sivumäärästä yli puolet liittyi kirjallisuuteen, lukemiseen ja mediateksteihin, mutta vain kahdella sivulla sadasta käsiteltiin kirjoitettavan tekstin sisällön ja rakenteen suunnittelun, sananvalinnan tai tekstin koherenssin kysymyksiä.

Joissakin maissa tietotekniikkaa käytetään äidinkielen opiskeluun alusta alkaen. Norjalaisen Arne Tragetonin ohjelman avulla esikoululaiset ja ensiluokkalaiset opettelevat ensin kirjoittamaan tietokoneen avulla, ja vasta seuraavassa vaiheessa siirtyään lukemiseen ja käsin kirjoittamiseen. Menetelmää kokeillaan nykyisin Suomesakin useissa kouluissa. Isommilla oppilaila tietokone voi olla keskeinen työväline, jonka avulla tuotetaan tietoa ja muokataan ja kommentoidaan monentyyppisiä tekstejä. Matilda-, Sinuhe- ja muut Netlibriksen kirjallisuuspiirit ovat joillekin äidinkieltä ja kirjallisuutta opettaville tuttuja kirjallisuuden opetuksen ja kirjoittamisen työvälineitä verkossa. Myös wikit, blogit ja muut ns. sosiaalisen median työkalut olisivat käyttökelpoisia kirjoitustaitojen harjoitteluun: Yhteisesti työstetty teksti on wikissä ryhmän muokattavissa ja tekstin kehittyminen näkyy kaiken aikaa sekä opettajalle että oppilaille. Myös blogien kirjoittaminen on ohjatusti tehtynä hyödyllistä. Nämä mahdollisuudet ovat helposti kaikkien saatavilla samaan tapaan, kuin verkossa on mahdollisuus esitellä lukemaansa tai toimittaa itse vaikkapa luokan omaa lehteä.

Kansallisten oppimistulosarviointien perusteella tiedetään, että peruskoulun yläluokillakin on kirjoitettu äidinkielen tunneilla ennen muuta kertomuksia ja tarinoita. Sen sijaan oppilaat ovat päässeet vain harvoin laatimaan koululehteä tai osallistumaan verkossa käytävään opiskelukeskusteluun: Oppilaista 74 % ei ole koskaan kirjoittanut juttua koulu- tai paikallislehden eikä 78 % ole osallistunut lainkaan verkossa käytävään opiskelukeskusteluun äidinkielen tunneilla kolmen viimeisen peruskouluvuotensa aikana. Teknisten välineiden käyttö, oppilaiden arkielämään liittyvät tehtävät ja eri tekstilajien harjoittelu oikeissa tilanteissa voisi olla ratkaisevaa poikienkin kirjoitushalun viriä-

misen kannalta. Luku-Suomi-hankkeessa (2001–2004) Kemijärvellä päästiin hyviin tuloksiin juuri tällaisen harjoittelun myötä yhteistyössä paikallislehden kanssa.

Nuoret tarvitsevat niin opiskelussa kuin koulun jälkeen ammateissakin monenlaisia kirjeiden, muistioiden, raporttien ja artikkelien laadinnan taitoja. Kansalaisena toimiminen edellyttää yhä monipuolisempaa ja ajantasaista luku- ja kirjoitustaitoa. Kun kuuden peruskouluvuoden jälkeen joka kolmannen oppilaan kirjoitustaidot ovat heikot, tilannetta on työläs korjata enää peruskoulun yläluokilla. Tarinoiden ja kertomusten sepittäly sopii luontevaksi verryttelyksi alaluokkien aikana, mutta 5.–6. kouluvuodesta lähtien voitaisiin kirjoittamisenkin harjoittelussa siirtyä jo lähemmäksi todellista elämää. ■

HANNU-PEKKA LAPPALAINEN
Sähköposti: etunimi.sukunimi@oph.fi

KIRJALLISUUTTA

- KORKEAKOSKI, ESKO 2001: *Perusopetuksen äidinkielen oppimistulosten kansallinen arviointi 6. vuosiluokalla keväällä 2000*. Helsinki: Opetushallitus.
- LAPPALAINEN, HANNU-PEKKA 2006: *Ei taito taakkana ole: Perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi 9. vuosiluokalla 2005*. Helsinki: Opetushallitus
- 2008: *On annettu hyviä numeroita: Perusopetuksen 6. vuosiluokan suoritaneiden äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi 2007*. Helsinki: Opetushallitus
- METSÄMUURONEN, JARI 2006: *Oppimistulosten ja asenteiden muuttuminen perusopetuksen ylempien luokkien aikana: Kahden oppiaineen (Äidinkielen ja kirjallisuuden sekä Modersmål och litteraturin) näkökulma*. Helsinki:

Opetushallitus.

PIRTTINIEMI, JUHANI 2000: *Koulukokemukset ja koulutusratkaisut : peruskoulun vaikuttavuuden tarkastelu oppilasnäkökulmasta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

SILVERSTRÖM, CHRIS 2006: *Modersmål och litteratur i nio år: En utvärdering av*

inlärningsresultat i modersmål och litteratur i årskurs 9 våren 2005. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

— 2008: *Modersmålskunskaper, attityder och betyg: En utvärdering av inlärningsresultat i modersmål och litteratur efter årskurs 6 år 2007*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

MIHIN HYVÄ FENNISTIikka RIITTÄÄ?

Arvot kovenevat ja retoriikka muuttuu: markkinavetoisuus, tuotteistaminen, tulosvastuu, kvartaalitalous yms. ahdistavat humanismia ja sivistystä. Vallankäytön tavat muuttuvat myös: kasvotomille vallankäytön subjekteille on nykyään tyypillistä ohjailta humanistisia tutkijoita ja tutkimusinstituutioita omaa etuaan ajaviksi taloudellisesti tulosvastuullisiksi yksiköiksi, joiden on itse markkinoitava itsensä ja myytävä aiheensa. Tästä seuraa muun muassa, että suomen kieli ja sen tutkimus on tuotteistettava ja opiskelijat alkavat muistuttaa asiakkaita. Toisaalta hallinto valvoo ja yhdenmukaistaa kaikkea yhä tarkemmin, tutkimus on yhä enenevän kaitseminen kohteena.

Tämä kirjoitus perustuu alustukseeni Kotikielen Seuran tiedepoliittisessa teemapäivässä; tilaisuudessa, jonka henki oli tuollaisen lyhytjännitteisen markkinavetoisuuden vastainen. Tällöin vähintäänkin

julkilausumattomana taustaoletuksena on se, että fennistiikka kuten muu kielentutkimus sekä humanistinen tutkimus yleensäkin edustaa sivistystä, humanismia ynnä muuta olevaisen todellista ymmärtämistä.¹ Yleensä oltaneen sitä mieltä, että tieteenala on hyvällä mallilla ja että ymmärtämättömyys vallitsee alan ulkopuolella kovassa ja epäreilussa maailmassa. Seuraavassa pohdin tuota ymmärtämättömyyttä kommunikatiivisena ongelmana tieteenalan yhteiskuntasuhteiden näkökulmasta. Jätän kovan maailman hetkeksi silleen ja kysyn, miten tiede kohtaa yhteiskunnan ja miten fennistiikka pärjää ja itsensä oikeuttaa. Hieman kärjistäen muotoilen aiheeni kysymykseksi, mikä on fennistiikan uskottavuus tai katuuskottavuus, mediaseksikkyys. Korollaareja ovat kysymykset, onko alaa mahdollisesti popularisoitu riittämättömästi ja onko sen tiedotus kunnossa.²

¹ Toki ala on jatkuvassa kosketuksessa arkipäivään muun muassa opettajankoulutuksen ja koulun kautta ja erilaisissa kielen vaalimistehtävissä. Niiden vaatimukset edellyttävät tieteenalan tarpeellisuutta, velvollisuuksia ja sovellettavuutta.

² Kysymykseni ei koske kaikkea tutkimusta samalla tavalla, sillä yleensäkin perustutkimuksen katuuskottavuus on harvoin välitöntä.

